

ปรัชญาพุทธกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน Buddhist Philosophy and Sustainable Social Development

พระมหาจักริน พฤษภาติลป

PhraMaha Chakrin Phrisapasin

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus

*Corresponding Author Email: hvksphasilp@gmail.com

Received: 5 May 2025; Revised: 10 June 2025; Accepted: 14 June 2025

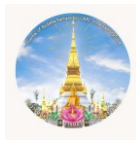
บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งเสนอองค์ความรู้ใหม่ภายใต้หัวข้อ “โมเดลการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนตามแนวพุทธปรัชญา” โดยวิเคราะห์พุทธปรัชญาในฐานะระบบความคิดเชิงจริยศาสตร์และญาณวิทยา ซึ่งมีรากฐานจากหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ อริยสัจสี่ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท อันเป็นแนวคิดที่มีได้จำกัดอยู่ในบริบททางศาสนาเท่านั้น แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสังคมอย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะในยุคสมัยที่มนุษย์ต้องเผชิญกับวิกฤติด้านศีลธรรม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และภาวะเสื่อมถอยของคุณค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โมเดลดังกล่าวเสนอการพัฒนาสังคมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centered development) ผ่านการพัฒนาคุณภาพภายใน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตวิญญาณในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิตให้อยู่ร่วมกันอย่างมีสติ สันติ และพอเพียง โดยมี “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลางเป็นหลักคิดสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยสรุป บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเข้าสู่กระบวนการพัฒนาสังคม มิใช่เพียงการนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติแบบแยกส่วน หากแต่เป็นการยกระดับจิตสำนึกของมนุษย์ผ่านกลไกด้านนโยบาย การศึกษา และสื่อสารสาธารณะ เพื่อสร้างโครงสร้างทางสังคมใหม่ที่ตั้งอยู่บนคุณธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มั่นคง สงบสุข และยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: พุทธปรัชญา, ความยั่งยืน, การพัฒนาสังคม, มัชฌิมาปฏิปทา, มนุษย์เป็นศูนย์กลาง

Abstract

This article proposes a new body of knowledge under the concept of a “Model for Sustainable Social Development Based on Buddhist Philosophy.” It analyzes Buddhist philosophy as an integrated system of ethics and epistemology, grounded in core doctrines such as the Four Noble Truths, the Three Marks of Existence, and Dependent Origination. These teachings, while rooted in religious tradition, transcend the boundaries of doctrinal faith

and can be applied as conceptual frameworks for holistic social development—particularly relevant in contemporary contexts where societies are facing moral decline, economic inequality, and the erosion of human and environmental values. The proposed model centers on human-centered development, emphasizing the cultivation of inner qualities—morality (sila), concentration (samadhi), and wisdom (pinna)—as essential spiritual mechanisms for shaping behavior and sustainable living. A core component of this model is the Middle Way (Majjhima Pati pada), which serves as a guiding principle to achieve balance across the economic, social, and environmental dimensions of sustainable development. In conclusion, the article argues that integrating Buddhist philosophical principles into social development is not merely about transferring religious doctrines into practice, but about cultivating deep moral consciousness through structural mechanisms such as public policy, education, and media. This transformative process aims to reconstruct a society founded on virtue, transparency, and collective responsibility—ultimately fostering a peaceful, equitable, and genuinely sustainable social order.

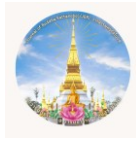
Keywords: Buddhist philosophy, sustainability, social development, Middle Way, human-centered development

บทนำ

การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนมิใช่เพียงมุ่งหมายต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเท่านั้น หากแต่รวมถึงการธำรงรักษาความสมดุลของคุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรมในวิถีชีวิตของผู้คนด้วย ปรัชญาพุทธ ซึ่งมีรากฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความยั่งยืนทั้งในระดับปัจเจกและสังคม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “อิทัปปัจจยตา” และ “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและมีสติในทุกมิติของชีวิต (อนุวัต กระสังข์, 2560)

ในปัจจุบัน สังคมไทยประสบกับความซับซ้อนของปัญหาทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเสื่อมถอยของจริยธรรม และการใช้ทรัพยากรอย่างเกินขอบเขต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของการพัฒนาที่เน้นเพียงด้านวัตถุ โดยละเลยมิติทางจิตใจและวัฒนธรรม (พระมหาภาธร อาภาโร & พลวัฒน์ สีทา, 2562) ดังนั้น การประยุกต์ใช้ปรัชญาพุทธจึงถือเป็นกลไกที่มีศักยภาพในการบูรณาการจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกันของสังคม เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพในระยะยาว (พระพิทักษ์ คุณารุกโข, 2565)

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยและบทความวิชาการหลายฉบับได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เมตตา กรุณา และหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ (มนัสวี ศรีนนท์, 2561;

ชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข, 2562) งานเขียนชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์บทบาทของปรัชญาพุทธต่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในสภาวะทางสังคมร่วมสมัยและการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิชาการร่วมสมัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของคำว่า ปรัชญาพุทธ

ปรัชญาพุทธ หมายถึง ระบบความคิดหรือทฤษฎีที่อธิบายสภาวะธรรม อัตตลักษณะของความจริง และแนวทางการดำรงชีวิตอย่างมีปัญญา อิงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะการเน้น “ปฏิจจสมุปบาท” (อิทัปปัจจยตา) และ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นแกนกลางของการอธิบายปรากฏการณ์ทางโลกและจิตใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล (อนุวัต กระสังข์, 2560) ปรัชญาพุทธไม่ใช่ปรัชญาเชิงอภิปรัชญาแบบตะวันตก แต่คือแนวคิดที่มุ่งเน้นการดับทุกข์ผ่านการรู้แจ้งในสังขาร ซึ่งครอบคลุมทั้งจริยศาสตร์ ญาณวิทยา และภววิทยา (พระมหาภาธร อาภาโร และ พลวัฒน์ สีทา, 2562)

พระไพศาล วิสาโล (อ้างใน อนุวัต กระสังข์, 2560) เสนอว่า ปรัชญาพุทธมิได้เน้นเพียงการแสวงหาความจริงในเชิงทฤษฎีเท่านั้น หากแต่เน้นการแปรเปลี่ยนความเข้าใจให้เป็นการปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้น ซึ่งต่างจากปรัชญาทั่วไปที่เน้นการถกเถียงหรือแสวงหาความจริงเพื่อความรู้เป็นหลัก นักวิชาการไทย เช่น พระพิทักษ์คุณากรโก (2565) ยังเห็นว่าปรัชญาพุทธคือการเข้าใจโลกและชีวิตอย่างลึกซึ้งผ่านหลักไตรลักษณ์ และการบูรณาการปัญญาในการแก้ปัญหาทางสังคมร่วมสมัย

ขณะที่ ชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข (2562) ชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาพุทธยังทำหน้าที่เป็นรากฐานของการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน เพราะสามารถปรับใช้กับการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงและสันติสุข โดยเน้นการรู้ตน เข้าใจตน และฝึกตนเพื่อบรรลุสภาวะ “พ้นทุกข์” อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ปรัชญาพุทธ เป็นปรัชญาที่มีความเป็นพลวัต เน้นการใช้ปัญญาเพื่อเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและโลกอย่างถูกต้อง ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาจิตใจและการหลุดพ้นจากความทุกข์ ไม่ใช่เพียงเป็นระบบคิดเชิงทฤษฎี แต่คือ “วิถีปฏิบัติแห่งการตื่นรู้” ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในทุกระดับของสังคมร่วมสมัย

ความสำคัญของ ปรัชญาพุทธ

ปรัชญาพุทธมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นระบบความคิดที่ครอบคลุมทั้งมิติของการดำเนินชีวิต การจัดการความทุกข์ และการพัฒนาสังคม โดยอาศัยหลักการพื้นฐานจากพระไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท และอริยสัจสี่ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงในระดับปัจเจกและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระครูปริยัติธำรงคุณ และ ภิกษุณิรัตน์ธัมเมธา, 2565)

ศิริอัญญ์ ศิรินนทวัชรกุล (2567) ได้ชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาพุทธส่งผลต่อวิถีคิดของบุคคลในสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผ่านการให้ความสำคัญกับความเข้าใจในตนเองและธรรมชาติของชีวิตอย่างแท้จริง ส่งผลให้ผู้คนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุล มีสติ และมีคุณธรรม พร้อมยอมรับความเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์

พรชัย สิริวิโร (2564) กล่าวถึงปรัชญาพุทธในแง่มุมมองของการอธิบายโลกและเหตุแห่งทุกข์ว่า มีความแตกต่างจากแนวคิดปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะเรื่อง “ต้นเหตุ” ซึ่งถือเป็นต้นเหตุของความทุกข์ในทัศนะพุทธ

และเปรียบเทียบกับหลักการแรกของธาตุในปรัชญากรีกโบราณ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเชื่อมโยงปรัชญาพุทธกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบในเชิงสากล

ปกรณ์ ครองบุญ (2565) ยกตัวอย่าง “อุเบกขาธรรม” เป็นหนึ่งในหลักพุทธปรัชญาที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตและจิตใจ เนื่องจากเป็นภาวะของความสมดุลทางอารมณ์ ที่ไม่เอนเอียงไปทางรักหรือชัง อันเป็นพื้นฐานสำคัญของภาวะผู้นำและการตัดสินใจที่มีปัญญา

สรุปได้ว่า ปรัชญาพุทธมิใช่เพียงองค์ความรู้ทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นรากฐานของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยเน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยอิงบนหลักธรรมที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและสามารถอธิบายได้ในเชิงวิทยาศาสตร์

ความหมายของ การพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจิตใจ โดยมุ่งหวังให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน และเป็นธรรมในสังคม (พระเทพโชตินธโน และ อำพร เกิดลาภ, 2561) การพัฒนาสังคมมิใช่เพียงการเจริญเติบโตทางวัตถุ แต่รวมถึงการปลูกฝังจริยธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน และการเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์อย่างรอบด้าน

ตามแนวคิดของ ทัชชกร สรสิทธิ์ และคณะ (2556) การพัฒนาสังคมควรเน้นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ การเข้าใจปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม และการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับชุมชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน นักวิชาการผู้นี้ยังชี้ให้เห็นว่า “พัฒนาสังคม” ต้องวางอยู่บนหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ไม่ใช่แค่ภาครัฐ

ยุวดี บำรุงบุตร (2566) เสนอว่าการพัฒนาสังคมคือการส่งเสริมให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตในระบบสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ด้วยการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความรู้เท่าทันสังคม การส่งเสริมอาสาสมัคร และผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการนี้

ในทัศนะของสายหุ พัทธา (2514) ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกนิยามทางรัฐศาสตร์ไทย กล่าวว่า การพัฒนาสังคมต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง, 2) การกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม, และ 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสังคมเป็นแนวทางการยกระดับศักยภาพมนุษย์และโครงสร้างสังคม โดยต้องพัฒนาทั้งในมิติของวัตถุและจิตใจ เพื่อให้เกิดสังคมที่เท่าเทียม มีคุณธรรม และยั่งยืนในระยะยาว โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม

องค์ประกอบของ การพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและหลากหลาย องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาสังคมครอบคลุมใน 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) มิติด้านเศรษฐกิจ, 2) มิติด้านการเมือง, 3) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม, และ 4) มิติด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เกิดความเท่าเทียม และยั่งยืน (รัตนา ภรณ์จันวิไชย และ ดุสิต ขาวเหลือง, 2563)

พระครูใบฎีกาทวีศักดิ์ ไต้ศรีโคตร (2567) ได้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาสังคมจะต้องเริ่มจากการพัฒนา มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาจิตใจ ศีลธรรม และคุณธรรม เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้าง สังคมที่มีความเอื้ออาทรและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ในทัศนะของ วิสมล ศรีสุทธินันท์ (2568) องค์ประกอบของการพัฒนาสังคมประกอบด้วย 1) ศักยภาพของคนในชุมชน, 2) ระบบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ, และ 3) การจัดการทรัพยากรภายในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับฐานราก

อนงค์รัตน์ จันทศิริ (2565) เน้นว่าการพัฒนาสังคมจำเป็นต้องบูรณาการ “ทุนทางสังคม” เข้ากับการ วางนโยบาย โดยมองเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ และเครือข่ายชุมชน เป็นกลไก สำคัญของการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

ในงานของ อภิรักษ์ พิบูลย์ผลิน (2566) ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า องค์ประกอบเชิงโครงสร้าง เช่น การ จัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจ และระบบธรรมาภิบาลที่โปร่งใส คือปัจจัยสำคัญที่ เกื้อหนุนให้การพัฒนาสังคมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการพัฒนาสังคมเป็นการบูรณาการหลากหลายปัจจัย ทั้งมิติบุคคล ชุมชน โครงสร้างรัฐ และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนเป็นกลไกที่ส่งผลต่อกันและกัน การเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้การ วางนโยบายหรือดำเนินโครงการเพื่อการพัฒนาเป็นไปอย่างครอบคลุม ยั่งยืน และมีความหมายต่อผู้คนทุกระดับ

ความสำคัญของ การพัฒนาสังคม

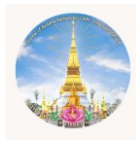
การพัฒนาสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นกลไกหลักในการยกระดับคุณภาพชีวิตของ ประชาชนและสร้างสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตใจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในสภาวะสังคมร่วมสมัยที่เผชิญกับความเหลื่อมล้ำ การขาดจริยธรรม และความไม่มั่นคงทางสังคม (ชาติรี สุขสบาย, 2568)

ภูษิสส์ ศรีเจริญ (2557) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมต้องมุ่งส่งเสริมทุนมนุษย์และทุนทางสังคมให้เกิด พลังร่วมกันในการสร้างความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและ ซับซ้อน จำเป็นต้องมีระบบการศึกษาและจริยธรรมเป็นกลไกค้ำจุน

ยุวดี บำรุงบุตร (2566) เน้นว่า ความสำคัญของการพัฒนาสังคมอยู่ที่การสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชน โดยเฉพาะการสร้างสังคมสันติสุขผ่านกลไกอาสาสมัครและเครือข่ายชุมชนซึ่ง สามารถเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์และความยั่งยืนในระยะยาว

ศรีบุรี และ ทวี วงศ์ (2562) กล่าวว่า การพัฒนาสังคมไม่ใช่เพียงการให้บริการหรือสวัสดิการจากรัฐ แต่คือการสร้างความสามารถในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรของ ตนเอง อันเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ

อัญมณี บุรณกานนท์ (2564) ชี้ว่าการขับเคลื่อนกองทุนสังคมและนวัตกรรมท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญใน การกระตุ้นการมีส่วนร่วมและสร้างความเป็นธรรมทางโอกาส โดยเฉพาะในพื้นที่ชายขอบที่มักถูกมองข้าม

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมมีความสำคัญไม่เพียงแต่ในฐานะกลไกของรัฐ หากแต่คือกระบวนการร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่สังคมไทย องค์ประกอบสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ การสร้างจริยธรรม และการสนับสนุนโครงสร้างที่เป็นธรรมในทุกระดับ

ความหมายของคำว่า อย่างยั่งยืน

คำว่า อย่างยั่งยืน หมายถึง สภาพของการพัฒนา การดำรงอยู่ หรือการจัดการใด ๆ ที่สามารถดำเนินต่อไปได้ในระยะยาวโดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติ สังคม เศรษฐกิจ หรือคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในอนาคต (พิชญ พรมจันทร์, 2564) แนวคิดนี้เน้นการผสมผสานระหว่าง “ความพอดี” กับ “ความสามารถในการดำรงตนเองได้” ทั้งในระดับปัจเจกและระดับระบบ ความยั่งยืนในบริบทองค์กร หมายถึง การดำเนินกิจกรรมโดยเคารพต่อหลักจริยธรรม ความโปร่งใส และการมีธรรมาภิบาล โดยการสร้างทั้ง “มูลค่า” และ “คุณค่า” ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน เพื่อคงอยู่ได้ในระยะยาวอย่างสมดุล (อรรถพล เสือคำรน, 2566) ความยั่งยืนเป็นกลยุทธ์การจัดการที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัว เข้ากับการเปลี่ยนแปลง และสร้างความได้เปรียบในระยะยาว โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ภควดี อนุญาหงษ์ และคทามาศ เตโชะ, 2567)

ชัยฤทธิ์ ขวัญสอน (2566) กล่าวถึงความยั่งยืนในบริบทชุมชนว่า คือกระบวนการที่ส่งเสริมความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยมีเป้าหมายให้เกิดการเติบโตที่สอดคล้องกับคุณค่าทางวัฒนธรรมและหลักธรรมาภิบาล

พิชญ พรมจันทร์ (2564) เน้นมิติของ “ความมั่นคงทางสังคม” ว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะสังคมที่มีโครงสร้างธรรมาภิบาลที่ดี จะสามารถรองรับและจัดการการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ดีกว่า

สรุปได้ว่า “ความยั่งยืน” เป็นแนวคิดที่ครอบคลุมถึงการรักษาสอดคล้องระหว่างการใช้ทรัพยากร การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเคารพในคุณค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินอย่างต่อเนื่อง มีการปรับตัว และคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวในทุกระดับ

องค์ประกอบของ ความยั่งยืน

แนวคิดความยั่งยืน (Sustainability) ไม่ได้เป็นเพียงแนวทางเชิงนโยบายเท่านั้น หากแต่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญที่ต้องดำเนินการควบคู่กัน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชน (ศศิกันต์ จรณะกรณีย์ และ ปิยพร ทำจิ้น, 2566) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สัมพันธ์กันเชิงระบบ หากขาดหรือไม่สมดุล จะส่งผลต่อเสถียรภาพในระยะยาว

ธีรพล เลี้ยงวัฒนธรรม (2554) ได้เสนอองค์ประกอบของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยเน้นว่าความยั่งยืนต้องมีการบริหารจัดการทางการเงินอย่างรอบคอบ เช่น รายรับ-รายจ่ายต้องสมดุล และมีระบบสะสมทุนที่ไม่พึ่งพาภายนอกมากเกินไป

นพชัย ถิรทิตสกุล และรชฏ ขำบุญ (2566) ระบุว่า ความยั่งยืนในภาคธุรกิจพลังงานต้องประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ นวัตกรรมพลังงานสะอาด และระบบธรรมาภิบาลที่โปร่งใส

ศิริพร รัตนศักดิ์ชัย (2565) กล่าวเพิ่มเติมว่า การสร้างความยั่งยืนในระดับชุมชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ มี “ทุนทางสังคม” ที่เข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างประชาชน หน่วยงาน และองค์กรภายนอก

พริยา ทรัพย์สาร และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2567) ชี้ว่า ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมคือหัวใจหลักของการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและลดการใช้พลังงานเกินจำเป็น ซึ่งถือเป็น “แนวปฏิบัติ” ที่ต้องสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ

กล่าวโดยสรุป ความยั่งยืน เป็นผลลัพธ์ของการบูรณาการองค์ประกอบหลากหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาล ซึ่งต้องดำเนินไปพร้อมกันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน การเข้าใจ องค์ประกอบเหล่านี้อย่างรอบด้านจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับ

ความสำคัญของคำว่า อย่างยั่งยืน

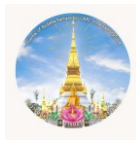
คำว่า อย่างยั่งยืน (Sustainably) มีความสำคัญเชิงวิชาการและเชิงนโยบายอย่างยิ่งใน กระบวนการพัฒนาและการจัดการทั้งในระดับองค์กร ชุมชน และประเทศชาติ โดยเน้นที่การดำรงอยู่ของระบบ ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและไม่เบียดเบียนอนาคต (ศศิกันต์ จรณะภรณ์ & ปิยพร ท่าจีน, 2566) แนวคิดนี้เน้น การสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

กฤษฎา เขียววัฒนสุข (2566) ชี้ให้เห็นว่า ความยั่งยืนในบริบทธุรกิจไม่ได้หมายถึงการมุ่งสร้างกำไร เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (ESG) อย่างโปร่งใส ซึ่ง ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

สุลาวัลย์ ทนใจชน (2565) กล่าวถึงความสำคัญของเกณฑ์การประเมินความยั่งยืนในด้าน สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งต้องให้ความสำคัญต่อผลกระทบระยะยาว ทั้งในเชิง พลังงาน วัสดุ และคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย

ปกรณ อุดมชนะสารสกุล (2567) วิเคราะห์ว่าในยุคหลังโควิด-19 แนวคิดความยั่งยืนกลายเป็นกลยุทธ์ หลักขององค์กรในการปรับตัวต่อวิกฤติ โดยเชื่อมโยงการดำเนินธุรกิจเข้ากับความเสี่ยงต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาล

สรุปได้ว่า ความยั่งยืน ไม่ได้เป็นเพียงเป้าหมายเชิงนามธรรม แต่คือแนวคิดที่ครอบคลุมทุกมิติของการ พัฒนาอย่างมีระบบ โดยมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ ชุมชน และองค์กร การตระหนักถึงความ ยั่งยืนเป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการสร้างอนาคตที่ปลอดภัย สมดุล และเป็นธรรม

บทสรุป

ปรัชญาพุทธเป็นระบบความคิดที่มีรากฐานจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วย อริยสัจสี่ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท ซึ่งชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของชีวิต ความทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ หลักการเหล่านี้ไม่ได้มีเพียงคุณค่าเชิงศาสนาเท่านั้น หากแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนทางการพัฒนาสังคมให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมร่วมสมัยกำลังเผชิญกับวิกฤติศีลธรรม ความเหลื่อมล้ำ และการบริโภคนิยมที่บั่นทอนสมดุลของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยเน้นการฝึกฝนจิตใจผ่านศีล สมาธิ และปัญญา ตลอดจนส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและพอเพียง แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิด “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่ต้องอาศัยความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปรัชญาพุทธได้วางหลักการไว้อย่างเป็นระบบผ่านแนวคิดเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลาง ที่มุ่งสร้างสังคมที่เกื้อกูลและเป็นธรรม

กล่าวโดยสรุป การผนวกหลักปรัชญาพุทธเข้ากับการพัฒนาสังคมมิใช่เพียงการถ่ายโอนหลักธรรมเข้าสู่นโยบาย แต่คือการแปรเปลี่ยนคุณค่าแห่งจิตใจให้เป็นพลังในการสร้างสังคมที่สงบเย็นและมั่นคงยั่งยืน การส่งเสริมพุทธปรัชญาในเชิงนโยบาย สื่อสารมวลชน และระบบการศึกษา จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกที่ลึกซึ้งในระดับปัจเจกและส่วนรวม อันจะนำไปสู่สังคมที่มีสติ สันติ และยั่งยืนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

พุทธปรัชญาในฐานะระบบความคิดเชิงจริยศาสตร์และญาณวิทยา มีรากฐานจากหลักธรรมสำคัญ อันได้แก่ อริยสัจสี่ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายธรรมชาติของชีวิต ความทุกข์ และกระบวนการดับทุกข์ หลักธรรมเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่เพียงในมิติทางศาสนา หากแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาสังคมในเชิงองค์รวม โดยเฉพาะในบริบทสังคมร่วมสมัยที่เผชิญกับวิกฤติด้านคุณธรรม ความเหลื่อมล้ำ และภาวะเสื่อมถอยของคุณค่ามนุษย์และธรรมชาติ

องค์ความรู้ใหม่จึงเสนอ การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนตามแนวพุทธปรัชญา โดยมี มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centered development) และขับเคลื่อนผ่านการพัฒนาจิตใจ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกภายในที่หล่อหลอมพฤติกรรมและวิถีชีวิตให้เป็นไปอย่างมีสติ สันติ และพอเพียง โดยเฉพาะการยึดแนวทาง “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลาง ซึ่งเป็นหัวใจของความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของ “ความยั่งยืน” ในระยะยาว

กล่าวได้ว่า โมเดลดังกล่าวไม่ใช่เพียงการ “ถ่ายโอนหลักธรรม” ไปสู่ภาคปฏิบัติ แต่คือการ บูรณาการคุณค่าภายใน ให้เป็นพลังทางสังคม ด้วยการยกระดับจิตสำนึกผ่านนโยบายสาธารณะ การศึกษา และสื่อสารมวลชน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับคุณค่าทางพุทธ ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีคุณธรรม มีสติ และสามารถดำรงอยู่อย่างสันติและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

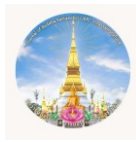

เอกสารอ้างอิง

- ชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข. (2562). การศึกษาพุทธปรัชญาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต*, 15(1), 155-166.
- ชัยฤทธิ์ ขวัญสอน. (2566). การพัฒนา โคนง นา อย่างยั่งยืน ตามแนวพุทธสันติวิธี. *วารสารสหวิทยาการ นวัตกรรมปริทรรศน์*, 6(5), 159-171.
- ชาติรี สุขสบาย. (2568). อดีตในปัจจุบันกับการสร้างสรรค์แนวทางการพัฒนาสังคม. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 8(1), 333-350.
- ทวีวงศ์ ศรีบุรี. (2562). “รอบตัวเรา”: การสื่อสารเพื่อการพัฒนาสังคม. *UNISEARCH Journal*, 6(2), 42-46.
- ทัชชกร สรสิทธิ์ และคณะ. (2556). การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และรูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในความต้องการของลูกค้า ธนาคารไทยพาณิชย์. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 6(3), 152-169.
- ธีรพล เลี้ยงวัฒนธรรม. (2554). ความยั่งยืนและการตอบรับของราคาหลักทรัพย์ ต่อองค์ประกอบของกระแสเงินสดในกำไรและรายการคงค้าง. *ปริญญาพนธ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, บทความย่อ.
- นพชัย ถิรทิศกุล, รชฏ ขำบุญ และศิริเดช คำสุพรหม. (2566). ปัจจัยความสำเร็จของธุรกิจพลังงานที่ส่งผลต่อความยั่งยืน : กรณีศึกษาธุรกิจพลังงานในประเทศไทย. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 37(3), 74-91.
- ปกรณ อุดมธนะสารสกุล และคณะ. (2567). การปรับเปลี่ยนของธุรกิจในยุคหลังโควิด-19: กลยุทธ์เพื่อความยั่งยืนและความสำเร็จ. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(6), 1378-1392.
- พิทยาสายหุ. (1971). ความหมายของการพัฒนาสังคม. *Faculty of Political Science (JSS)*, 8(1), 168-181.
- พรสวรรค์ ครองบุญ. (2565). อุเบกขาธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทต่อความสำคัญของการพัฒนาชีวิต. *วารสารธรรมะเพื่อชีวิต*, 28(4), 40-51.
- พริยา ทรัพย์สาร และ พัทธ์ชัย ศิริวงศ์. (2567). กรอบแนวคิด : องค์ประกอบของตัวแบบกลยุทธ์การจัดการสีเขียวของวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ข้างฮ้างให้เกิดความยั่งยืนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 9(5), 535-542.
- พระครูปริยัติธำรงคุณ, ภิกษุณีรตน อัมมเมธา และปิยะนุช ศรีสรานุกรม. (2565). ชีวิตตามพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญา. *วารสารธรรมะเพื่อชีวิต*, 28(2), 29-45.
- พระครูใบฎีกาหวัดดี ใต้ศรีโคตร และพระมหาสุวราช โพธิ์ศรีขาม. (2567). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทุนมนุษย์และสังคม. *วารสารธรรมะเพื่อชีวิต*, 30(4), 275-282.
- พระเทพ โชตติคุณโน, อำพร เกิดลาภ และธนรัฐ สะอาดเอี่ยม. (2561). วัดแสงบูรพา จังหวัดสุรินทร์: บทบาทของวัดด้านการพัฒนาสังคมตามวิถีพุทธ. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 9(1), 84-94.
- พระพิทักษ์ คุณารักษ์ (ใจคง). (2022). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(2), 285-296.

- พระมหาพรชัย สิริวิโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี และไข่มุก เหล่าพิพัฒนา. (2564). การอธิบายหลักการแรก
ของธาลัสกับการอธิบายต้นหาของพุทธปรัชญา: ความเหมือนและความต่างในมิติวัฒนธรรมการ
แสวงหาความรู้. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 17(1), 13-27.
- พระมหาภาธร อาภาโร และพลวัฒน์ สีทา. (2562). การพัฒนาชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารวิจัยวิชาการ*
, 2(3), 113-128.
- ภคพล สุนทรโรจน์ และกฤษดา เขียววัฒนสุข. (2566). คุณภาพของการประยุกต์ใช้การบัญชีสังคม: รากฐานที่
มั่นคงสู่ความยั่งยืนของธุรกิจ. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 12(1), 112-125.
- ภควดี อนุญาหงษ์, ศทามาศ เตโช และจุฬาลักษณ์ บุญสุข. (2567). การจัดการเชิงกลยุทธ์ในภาครัฐ: แนวทาง
สู่ความสำเร็จและการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 2(4),
757-766.
- ภูชิสส์ ศรีเจริญ. (2557). ทูมนุชย์กับความสำคัญของสังคมสร้างความมั่นคงของชาติ. *วารสารสถาบันวิชาการ*
ป้องกันประเทศ, 5(1), 72-78.
- มนัสวี ศรีนนท์ และพระมหาสมณวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2561). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับพุทธปรัชญาเพื่อ
การพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 1(2), 29-33.
- ยุวดี บำรุงบุตร. (2566). อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับการเสริมสร้างสังคมสันติสุข.
วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 5(1), 223-232.
- รัตนา ภรณ์จันวิไชย และคณะ. (2562). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อลดผลกระทบการใช้เครือข่ายสังคม
ของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 15(2), 163-173.
- วิสมล ศรีสุทธินันท์. (2568). การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพในการ
ปฏิบัติงานของอาจารย์ในกองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. *National &*
International Conference, 18(2).
- ศศิกานต์ จรณะกรณีย์, ปิยพร ทำจิ้น และบังอร พลเตชะ. (2566). องค์ประกอบของแบบจำลองธุรกิจเพื่อ
ความยั่งยืนที่ส่งผลต่อคุณค่าแห่งความยั่งยืนของโรงแรมขนาดเล็กในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสาร*
มจร อุบลปริทรรศน์, 8(3), 472-486.
- ศิริอัญญา ศิรินนทวัชรกุล. (2566). ความสำคัญของพุทธปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อหลักการดำเนินชีวิตและสังคม.
วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 1(3), 33-37.
- สมศักดิ์ สงวนดี. (2564). ทูนาทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน. *วารสารวิชาการแห่งอนาคต*, 1(1), 1-8.
- สุภาวีย์ ทนใจชน และ ณฐพงศ์ พ่วงภิญโญ. (2565). เกณฑ์การประเมินความยั่งยืนของอาคาร: แนวคิดและ
การใช้งาน. *วารสารสถาปัตยกรรม การออกแบบและการก่อสร้าง*, 4(3), 119-140.
- อนวัต กระสังข์. (2560). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม
อย่างยั่งยืน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 19(1), 124-144.

- อรรถพล เสือคำรณ. (2566). การพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 6(2), A217-A228.
- อภิรักษ์ พิบูลย์ผลิน. (2566). การจัดการภาครัฐแบบมีส่วนร่วม: แนวทางสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 15(2), 93–110.
- พิษณุ พรหมจันทร์. (2564). แนวคิดการพัฒนายั่งยืนในบริบทสังคมไทย. *วารสารวิจัยและพัฒนา มทร. ธัญบุรี*, 13(3), 101–112.
- อัญมณี บุรณกานนท์. (2564). การขับเคลื่อนกองทุนด้านการพัฒนาสังคมในประเทศไทย. *วารสารสำนักงานวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 3(1), 1–16.
- ศิริพร รัตนศักดิ์ชัย. (2565). การพัฒนาความยั่งยืนของชุมชนผ่านทุนทางสังคม. *วารสารการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงสังคม*, 15(2), 55–70.